

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ձեռքերէն ընդ իմպերիալիստական ծրագիրը. — Անգլիայի սահմանադրական ոգին. — Պարլամենտական ընտրութիւնները Գերմանիայում. — Հակամարտական ցոյցեր Խորվաթիայում եւ հակա-աւստրիական ցոյցեր Իտալիայում. — Ռուսաց-րիայի եւ Թիւրքիայի յարաբերութիւնները. — Սերբիական յեղափոխութիւնը. — Երկրաշարժը Թիւրքաց հայաստանում:

Հարաւային Աֆրիկայի պատերազմից յետոյ էլ Չեմբերլենը շարունակում է գրաւել ոչ միայն Անգլիայի, այլ և ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի ուղարկութիւնը իր նոր իմպերիալիստական ծրագրներով: Խրախուսուելով այն աջակցութիւնից, որ ցոյց տուին անգլո-բոէրական պատերազմի ժամանակ անգլիական անկախ գաղութները՝ իրանց յօժար կամբով ուղարկելով մայր երկրին թէ զօրք և թէ զբան, այժմ, — երբ Հարաւային-Աֆրիկայում բրիտանական գերիշխանութեան վտանգը հեռացրուած է երկու անկախ հանրապետութիւնների պարտութեամբ, Չեմբերլենը մտածում է յարաւան դարձնել գաղութների և մայր երկրի մէջ տաքացած առնչութիւնը՝ խաղաղ տնտեսական հողի վրայ դնելով նրանա Սակայն չը պէտք է մոռանալ, որ ինչքան և խոշոր լինի Չեմբերլենի տաղանդը, Անգլիայի նման երկրում իշխանութիւն ունեցող անհատի ծրագիրները անկարող են իրականանալ, եթէ հասարակական կարծիքը չը համոզուի այդ ծրագրների անհրաժեշտութեան և օգտակարութեան մէջ: Անգլիայում երկրի ղեկավարները, մինիստրները կարող են զանազան ծրագիրներ կազմել, սակայն որպէսզի այդ տենչանքները օրէնքի ձև ստանան, պէտք է համոզել ազատ անգլիացիների մեծամասնութիւնը, պէտք է ծրագիրը դիմանայ ամեախիստ քննադատութեան: Շատ էլ ցանկանայ Չեմբերլենը, և իր համախոհները հաւատացած լինեն նոր սխտեմի անհրաժեշտութեան կամ օգ-

տակարութեան մէջ,—բաւական չէ դրանց կամքը, այլ պէտք է դրանց պատճառարանութիւնները այնքան զօրեղ լինեն, որ բերիտանացիների մեծամասնութիւնը ևս նոյն եզրակացութեան գայ: Հետեաբար, Չեմբերլենի պրոտակցիոնական քաղաքականութիւնը եթէ ընդունուի, այդ նշանակում է, որ նրա բերած առարկութիւնները այնքան համոզեցուցիչ էին, որ թէ անգլիացիները և թէ կանադացիների, աւստրալիացիների, նոր-զելանդացիների և աֆրիկանդերների մեծամասնութիւնը համակիր դարձան նրա ծրագրերին: Հակառակ դէպքում Չեմբերլենի առաջարկելիք բխլիքը նոյն հետեանքը կ'ունենան, ինչ որ ունեցաւ դպրոցական բխլիքը, որ անխնայ քննադատութեան բովից անցնելով՝ հիմնովին փոփոխուեց:

Այդպէս ահա չը նայած որ Անգլիան երբեք չի ունեցել յօդուած առ յօդուած գրուած մի սահմանադրական կանոնադրութիւն, չը նայած որ նա միապետութիւն է և ոչ հանրապետութիւն, բայց և այնպէս ոչ մի սահմանադրական երկրում ազատութիւնը այնպէս չէ ապահովուած, ինչպէս «Նեւգ Ալբիոն» հայրենիքում: Դարերի ընթացքում անգլիացին այնպէս է դաստիարակուել ազատութեան միջնորդութեամբ, որ իւրաքանչիւրի սրտումն է գրուած սահմանադրութեան ոգին:

Այդ ոգին կամաց-կամաց տիրապետող է դառնում և Գերմանիայում, ուր Վիլհելմ կայսրի կողմից՝ իր կամքը օրէնք յայտարարելու վտանգաւոր փորձերը բուռն դժգոհութիւն յարուցին գերմանական ազգի մեծամասնութեան մէջ: Գերմանական կայսրի ընտրութիւնը դէմ բողոքի արտայայտութիւն պէտք է համարել և վերջին պարլամենտական ընտրութիւնները: Ինչպէս հեռագիրները հաղորդեցին, 11½ միլիոն ընտրողներից 8 միլիոնը միայն մասնակցեց ձայնուելու, և այդ թւից 3 միլ. 87 հազարը ձայն տուին սոցիալ-դեմոկրատների կուսակցութեան: Ընտրութիւնների վերջնական արդիւնքը հետեւեալն էր. կենտրոնը ստացաւ 99 տեղ՝ նախկին 101-ի փոխարէն, սոցիալիստները—82, նախկին 58-ի տեղ. պահպանողականները—52, ինչպէս առաջ. նացիոնալ-լիբերալները—50, փոխարէն 53-ի. ազատ պահպանողական կուսակցութիւնը—17, փոխարէն 20-ի. ազատ խորհող ժողովրդական կուսակցութիւնը—21, փոխարէն 28-ի. ազատ խորհող դաշնակցութիւնը—9, փոխարէն նախկին 15 տեղի. հարաւ-գերմանական ժողովրդական կուսակցութիւնը—5, փոխարէն 7-ի. լեհերը—17, փոխարէն 14-ի. հակասեմիտականները—9, փոխարէն 12-ի. էլզասցիները—7, փոխարէն 10-ի:

Այդպէս ուրեմն դժգոհ տարրերը՝ սոցիալ-դեմոկրատները

և լեհացիները՝ սաստիկ ուժեղացան գերմանական բալխտագում, և նոր հինգամսակի օրէնսդրական ուղղութեան վրայ այդ հանգամանքը պէտք է որոշ ազդեցութիւն անի:

Դժգոհութիւնը տիրող բեժիմից նոյն իսկ արիւնալի ցոյցերով արտայայտուեց Ունգարիայի հետ կապուած Խորվատիայում, ուր չը նայած սահմանադրութեամբ երաշխաւորուած որոշ ինքնավարական արտօնութիւններէ, վարչական կամայականութիւնները միացած մաշտական չովինիզմի հետ՝ առոչինչ էր զնուծ խորվատական ազգի իրաւունքները: Եւ նոյն այն կուսակալը կամ Ըան-ը, որ մի շարք բռնութիւններ գործեց Խորվատիայում, այժմ, մինիստր-նախագահ Սկլլի հրաժարականից յետոյ, դառել է Ունգարիայի մինիստր-նախագահը. բան Կուէն Գեդերվարիի մաշտական ծայրայեղ չովինիզմը այդքան բարձրացրեց նրան կոչուեաններէ աչքում...

Միևնոյն ժամանակ, երբ հակամաշտական ցոյցեր էին կատարուում Խորվատիայում, Աւստրիայի այն մասերում, ուր իտալական տարրն է տիրապետողը, տեղի էին ունենում հակաւստրիական ցոյցեր, սակայն այն տարբերութեամբ, որ սահմանի միւս կողմում, Իտալիայում, արձագանք էր գտնուում աւստրիական իտալացիների Abbasse l' Austria սպառնական կոչը: «Կորչի Աւստրիան» աղաղակներով Իտալիայի զանազան քաղաքներում հրապարակով այրում էին դաշնակից պետութեան դրօշակները, — այնքան զայրացել էր իտալական ժողովուրդը — Աւստրիայում իր արիւնակիցների արդի դրութիւնը տեսնելով՝ մտաբերում էր իր մօտիկ անցեալը, երբ աւստրիական լուծի տակ էր հեծում իր հայրենիքը:

Հակաւստրիական ցոյցերը չը խանգարեցին, որ Իտալիան ևս պլատոնական համակրանք յայտնի Մակեդոնիային և Հայաստանին. Հոտում, Միլանում և այլ քաղաքներում միտինգներ կազմակերպուեցին, ճառեր արտասանեցին, որոշումներ կայացրին... Սակայն այդ բոլորը զեղեցիկ լինելով հանդերձ՝ գործնական նշանակութիւն չ'ունեն. դիպլոմատիան չի ազդում այդ տեսակ բաներով... Դրան ապացոյց այն, որ Մակեդոնիայի դրութիւնը ոչ միայն չի բարելոքում, այլ օրէցօր վատթարանում է: Բուլղարիայում Դանեւի մինիստրութիւնը փոխուեց, մինիստր նախագահ Բաչօ Պետրովը փորձեց Ելլի-Քետչիկի հետ անմիջական բանակցութիւններ սկսել՝ Մակեդոնիայի դրութիւնը բարելոքելու հարցում. Սոֆիայից Կ. — Պոլիս ուղարկուեց նախկին մինիստր Նաչեվիչը: Սուլթանը իբրև ճարպիկ արեւելեան զիպլոմատ՝ սիրալիք խոստումներով ճանապարհ դրեց բուլղարական կառավարութեան ներկայացուցչին և միաժա-

մանակ շարունակեց ուժեղացնել իր բանակը և բերդական վիլայէթներում: Երկու կողմից լարուած դրութիւնը կարող է յանկարծակի պայթել, և փոքրիկ Բուլղարիան, որի աղգարնակութեան ամբողջ թիւը հաւասար է 3,744,716 հոգու (այդ թւում 539,000 թիւրք), պէտք է մեն-մենակ պատերազմ վարի, չը նայած որ Մակեդոնիայի հարցում շահագրգռուած են և Յունաստանը, և Չերնոգորիան, և վերջապէս Սերբիան:

Այս վերջին երկիրը այժմ գրաւել է ամբողջ աշխարհի դարմաշքն ու հետաքրքրութիւնը: Մօտ 100 տարի է, որ այդ սլաւոնական փոքրիկ երկիրը ազատուել է օսմանեան լծից. սակայն հարազատ թագաւորների բռնակալական բեժիմը յաճախ է սերբին յիշեցրել թիւրք փաշաների կամայականութիւնները: Երկու ընտանիքներ՝ Կարագէորգիեւիչները և Օբրենովիչները՝ մեծ դեր են կատարել սերբ ազգի քաղաքական վերածնութեան գործում. սակայն կարծես ի տրիտուր այդ ծառայութեան՝ զբոսնը պահանջում էին, որ սերբը ծախի դրանց եսական քմահաճոյքներին այնքան զոհաբերութիւններով ձեռք բերած ազատութիւնը: Երկպառակութիւնները, դաւադրութիւնները, սպանութիւնները այդ երկու ընտանիքների մէջ՝ լքցնում էին թիւրքական դաժան լուծից նոր ազատուած Սերբիայի պատմութեան էջերը, ջրառում այդ երկրագործ ժողովրդի ոյժերը, արգելք լինում նրա առաջադիմութեան: Ծայրայեղ քմահաճ լիտութեան հասած սերբական արքունիքի արարքները դադարեցնակէտին հասան, մանաւանդ Միլան Օբրենովիչի օրով, որի վատ յատկութիւնները ժառանգեց և նրա որդի Ալեքսանդրը: Ահա ինչպէս է նկարագրում դրա ստեղծած բեժիմը Գենչիչը, ներկայ յեղափոխութեան գլխաւոր կազմակերպողներից մէկը, խօսակցութիւն ունենալով «Daily Telegraph» լրագրի թղթակցի հետ.

«Բացատրեցէք բրիտանական հասարակութեան, որ Ալեքսանդր թագաւորի 13-ամնայ թագաւորութեան ընթացքում բոլոր ազգերը հայեցում էին Սերբիային նրա համար, որ նա ենթարկուած է մի զինատարայի, որը իր յանցանքներով և անմբտութիւններով անպատեց իրան և կորստեան դուռը հասցրեց պետութիւնը:

«Ալեքսանդրը ժառանգեց միայն իր հօր պակասութիւնները՝ առանց նրա առաքինութիւնների: Նա սկսեց հիւրասիրութեան օրէնքները խախտել՝ ճաշի հրաւիրելով միջնորդներին և նրանց կալանաւորելով սեղանատան մէջ: Դրանից յետոյ նա այն աստիճան մոռացաւ բնական սէրը դէպի իր ծնողները, որ հրաման արձակեց գնդակահար անել իր հօրը, եթէ նա երևայ Սերբիայի սահմաններում: Այդ հրամանը երիտասարդ թագա-

ւորը տուեց հէնց այն դօրքին, որը ստեղծուած էր նրա հօր ձեռքով: Մօրը հասցրեց նա այն բանի, որ նա չը կամեցաւ այլ եւ իր որդու դաւանակիցը լինել: Տասներեք տարիներէ ընթացքում այդ երիտասարդը ծաղրի առարկայ էր չինկ երկիրը՝ խախտելով երգումը երգման ետեւից, ժողովրդական իրաւունքները ոտի տակ տալով, արհամարհելով արդարադատութիւնը և մարդասիրութիւնը: Այդ տասներեք տարիների ընթացքում նա հինգ անգամ coup d'état կատարեց և փոխեց 24 մինիստրութիւններ. կամայական կալանաւորութիւններ և մահուան պատիժների երկար շարքը պէտք է պսակուէր Սերբիայի 150 լաւագոյն զաւակների սպանութեամբ, և զօրքի միջատութիւնը միայն այդ արիւնհեղութեան առաջն առաւ: Այն ինչ եւրոպական ազգերը այժմ սարսափում են այն գործողութիւնից, որը քաղաքացիական պատերազմի և Սերբիայի կոքոտի առաջն առաւ: Բրիտանական հասարակութիւնը տեղեակ չէ ճշմարտութեան, այլապէս փոխանակ դատատապարտելով՝ կը չնորհաւորէր մեզ, որ վերականգնեցինք խաղաղութիւնը երկրի մէջ:

«Սրտասահմանում չը գիտեն սերբիական այդ շարժման հոգեբանական պատմութիւնը: Ալեքսանդրի ամուսնութիւնը Դրազայի հետ վախճանի սկիզբն էր: Եւ այն ժամանակ ներքին գործերի մինիստր էի և աղաչում էի թագաւորին զահ չը բարձրացնել արատաւոր կնոջը, որը նախ քան նրա սիրուհի դառնալը՝ շատերի ձեռքումն է եղել: Սերբիական ժողովուրդը գիտէ, որ Լուենվիցները ոչինչ ծառայութիւն չեն մատուցել հայրենիքին: Դրազայի պապը խոզավաճառ էր, նրա հայրը մեռաւ գժանդոցում, մայրը յաճախ հարբած ընկած էր լինում փողոցներում: Ինքը Դրազան մի տարօրինակ խայտառակ անցեալ է ունեցել... Եւ սկզբում համոզում էի թագաւորին պսակուել մի օտարազգի պրինցունու հետ և վերջ ի վերջոյ ասացի. «Թագաւոր, պսակուեցէք գոնէ մի աղնիւ գեղջուկու հետ, եւ կը ծածկեմ ձեզ իմ մինիստրական պատասխանատւութեամբ, թէկուզ դա իմ կեանքի դնով լինէր»: Դուք գիտէք, թէ զրա հետեւանքն ինչ եղաւ: Եւ դատի ենթարկուեցի և դատապարտուեցի ութամիայ բանտարկութեան դաւաճանութեան համար: Ապա մինիստրութիւնը հրաժարական տուեց, և թագաւորը չը կարողացաւ կարգին մարդիկ գտնել, որոնք մինիստրութիւն կազմէին: Երեք օր պալատական կառքերը իլուր պտտում էին՝ որոնելով մարդկանց՝ նոր մինիստրութիւն կազմելու համար: Յուսահատութեան մէջ թագաւորը վճռեց խորհուրդ հարցնել օֆիցերներից և եթէ հնարաւոր է, նրանց հաւանութիւնն ըստանալ: Նրանք հրաւիրուեցին պալատ առաւօտեան, բայց

նախընթաց օրը վճռեցին միաձայն բողոքել Դրազայի հետ ամուսնանալու դէմ և եթէ իրանց բողոքը անհետևանք մնայ, գրեցել իրանց սրերը թագաւորի դռների առաջ, հետանալ զօրքից: Այդ ժամանակամիջոցում Ալեքսանդրը կազմեց միմիատրութիւնը ստորին կարգի մարզկանցից, որոնք բոլորովին յայտնի չէին երկրին: Եւր օֆիցեռները եկան պալատ, նա փոխանակ նրանց հետ խորհրդակցելու՝ ասաց, թէ լսել եմ, որ ձեր մէջ դժգոհներ կան և յիշեցնում եմ, որ ես զօրքի գլուխն եմ, որին դուք երգուել էք հնազանդուել: Եւ մէջքը շուռ տալով՝ դուրս գնաց ընդունարանից:

«Պատկադրութիւնը կատարուեց իր կարգով: Եթէ Դրազան համետ կին լինէր, եթէ բաւականատար նա կնոջ գերով,—չատ կարելի է Ալեքսանդրը այժմ ես կենդանի կը լինէր: Բայց նա ցանկանում էր ոչ միայն թագուհի լինել, այլ և ապագայ թագաւորի մայր: Այդ նպատակով նա ուզեց գլխավան նորածին մանուկին իր արգանդի պտուղը ցոյց տալ: Ամեն բան սարքուած էր, և մտադրութիւնը համարեա թէ աջողուեց: Բայց նրա առաջին ամուսնու ընտանիքը գիտէր, որ նա հիւանդ է և չէ կարող մայր լինել: Հիւանդութեան փաստը հրապարակ ելաւ և յայտնի դարձաւ օտար դեպքանութիւններին... Ռուսաստանից ուղարկուեց պրոֆեսոր Մենզլեբով քննելու համար թագուհու առողջական դրութիւնը: Դա նրա համար մեծ հարուած էր: Դաւառներում արդէն պատրաստուում էին ընծաներ նորածինն և տօնախմբութիւններ ի պատիւ նրա:

«Մենք դեռ յոյս ունէինք, որ թագաւորը կը հանգստացնէ ժողովուրդը, կը բաժանուի նրանից: Բայց Դրազան ամուր բըռնած ունէր նրան իր ձեռքերում և ուզեց թագաժառանգ յայտարարել տալ իր եղբայրներից մէկին (Նիկողոս՝ Լուսնավիցին): Սակայն ոչ զինուորականները, ոչ էլ քաղաքացիները լսել անգամ չէին ուղում այդ բանի մասին:

«Վերջին երկու տարիները Ալեքսանդրը երբէք միայնակ չէր: Երբ նա ունկնդրութիւն էր տալիս, Դրազան կամ ինքն անձամբ ներկայ էր լինում այնտեղ, կամ հարեան սենեակում էր լինում և այնտեղից ուղարկում էր նրան տոմսակներ ցուցմունքներով, թէ ինչպէս պէտք է պահէ իրան: Նա համոզեց Ալեքսանդրին խախտել սահմանադրութիւնը, փոխել թագաժառանգութեան օրէնքը, մոցնել թագուհու խնամակալութեան վերաբերեալ կէտը: Վերջին քայլը նրա Բուրիկոնն էր: Բոլորի աչքերը բացուեցին, բոլորն էլ յոյսները կորցրին»:

Բոլոր երկրների լրագրները դեռ չարուեստկում են նորա-

Նոր մանրամասնութիւններ տպել Բելգրադի արքունիքում տեղի ունեցած արիւնալի անցքի մասին: Մեր տեսութեան մէջ մենք կը բաւականանանք արձանագրելով այն կողմերը, որոնք կարող են բնորոշել այժմեան դրութիւնը:

Մայիսի 29-ին կատարուած Սերբիայի պետական յեղափոխութեան մասին տպուած հէնց առաջին հեռագրի մէջ յայտնուած էր, որ զօրքը թագաւոր է հրատարակել Պետր կարգէորգիւէւչին—այժմ բնաջինջ արուած Օբրենովիչների ձեռքով Սերբիայից արքայութեան իշխան Ալեքսանդրի որդուն, որը այժմ մօտ 58 տարեկան է:

Նշանաւոր է այն հանգամանքը, որ զօրքը ղինուորական յեղափոխութիւն կատարելով՝ չ'ուզեց իր ձեռքում պահել ժամանակաւոր կառավարութիւնը, այլ երկրի ղեկը յանձնեց յայտնի քաղաքական գործիչներից կազմուած մինիստրութեան: Արքունիքում կատարուած արիւնալի անցքից յետոյ դաւադիրները իսկոյն մունետիլներ ուղարկեցին Բելգրադում եղած Նշանաւոր քաղաքական գործիչների մօտ՝ հրաւիրելով նրանց պալատ և խնդրելով ստանձնել ժամանակաւոր կառավարութեան լիազօրութիւնները: Այդ բանում դաւադիրները մեծ հետաւետութիւն և տակաւ ցոյց տուին:

Նոր կառավարութեան գլուխ անցաւ չափաւոր լիբերալ Ավակուժովիչը, իբրև մինիստր-նախագահ: Մինիստրութեան միւս անդամներն էին. Կալիևիչ—արտաքին գործերի, Պրոտիչ—ներքին, Գենչիչ—առևտրի, գններալ Ստանցկովիչ—գլխավորական, Վիլկովիչ—ֆինանսների, գնդապետ Մաչիչ—հանրային աշխատանքների, պրոֆեսսոր Ստոեանովիչ—ժողովրդի լուսաւորութեան, Ժիվկովիչ—արդարադատութեան:

Նոր կառավարութիւնը նախ և առաջ վերականգնեց 1901 թ. սահմանադրութիւնը, որ մայիսի 25-ին ինքնազուլիս դադարեցրել էր Ալեքսանդր Օբրենովիչը, որպէսզի աւելի հեշտութեամբ կարողանայ իրագործել իր և Դրագայի քմահաճոյքները և թագաժառանգային հարցը: Նոր կառավարութիւնը նշանակեց յունիսի 2-ին ազգային ժողովի նիստ: Պէտք էր, որ ազգային ժողովն ընտրի նոր թագաւորին: Միևնոյն ժամանակ յայտնի էր դառել, որ Պետրը կ'ընդունի սերբիական թագը միայն այն ժամանակ, երբ միաձայն ընտրուի:

Մինիստրների նախապատրաստական ժողովներում պարզուեց, որ աւելի արմատականների ցանկութիւնն է՝ Սերբիան հանրապետութիւն հրատարակել: Սակայն Ավակուժովիչը և աւելի չափաւոր տարրերը անխոհմտութիւն էին համարում այդ քայլը, որովհետև նախ՝ մեծ պետութիւնները կարող էին չ'ըն-

դունել կառավարութեան այդ ձևը Սերբիայում, երկրորդ՝ դրանով չէր վերջանալ ղինաստիական հարցը, քանի որ Կարագէորգիեւելները միշտ պէտք է իրանց սերբիական դահի թեկնածուն համարէին։ Պէտք էր ի նկատի ունենալ և այն, որ օֆիցիւրները որոշել էին ենթարկուել ազգային ժողովի որոշման այն դէպքում, եթէ նոր բեթիմի հիմքում անփոփոխ մնայ թագաւորի իշխանութեան սկզբունքը։ Արմատականները համակերպուեցին այն պայմանով, որ վերականգնուի 1888 թւականի սահմանադրութիւնը, որ աւելի է սահմանափակում թագաւորի իշխանութիւնը և ազատութեան աւելի մեծ երաշխաւորութիւններ է ներկայացնում։ Այդ սահմանադրութիւնը գործում էր Սերբիայում մինչև 1894 թւականը։ Նախապատրաստական խորհրդակցութիւններից յետոյ սենատոր Վելիմիրովիչի նախագահութեամբ գումարուեց յունիսի 2-ին սկուպչինան, ուր ներկայ էին բոլոր սենատորները և 119 պատգամաւորներ։ Կէսօրին արդէն յայտնի դարձաւ, որ սկուպչինան միաձայն ընտրել է սերբիական թագաւոր Պետր Կարագէորգիեւելին։ «)Живео Краљь Петаръ Караджорджевичъ!» բացականչութիւններով ողջունեց այդ որոշումը Բելգրադի ազգաբնակչութիւնը, որ հաւաքուած էր պալատի շուրջ և սպասում էր իր ներկայացուցիչների պատմական նիստի արդիւնքին։ Ժրնի ուղարկուեց յատուկ պատգամաւորութիւն նորընտիր թագաւորի մօտ յունիսի 10-ին։ 45 տարի հայրենիքից դուրս անցկացրած Պետր Կարագէորգիելը հանդիսաւոր մուտք գործեց Բելգրադ։

Եւրոպական դիպլոմատիան սկզբում տատանւում էր, բայց շուտով հաշտուեց կատարուած եղելութեան հետ և յանցաւորներին պատժելը բարւոք համարեց «Սերբիայի ներքին գործ» ճանաչել։ Յունիսի 12-ին սենատորների և պատգամաւորների ներկայութեամբ Պետր I-ինը բերաւ իր արքայական երդումը սահմանադրութեան և ապա հրատարակեց իր անդրաձեռն հրովարտակը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

«Իմ թանկագին ժողովրդին.

Նշանակելի է ինչպէս ինձ, նոյնպէս և երկրի համար այն մոմենտը, երբ ես առաջին անգամ իբրև թագաւոր ղիմում եմ սերբ ժողովրդին։ Ազգային ներկայացուցչութիւնը միաձայն սերբիական թագաւոր ընտրեց ինձ համաձայն իր ազգի զգացմունքների և ցանկութիւնների։ Ընդունելով ընտրութիւնը՝ ես այսօր երդուեցի սահմանադրութեան ժողովրդի ներկայացուցչութեան առաջ իբրև Սերբիայի թագաւոր։ Այժմ յայտարարում եմ իմ թանկագին ժողովրդին, որ այս օրուանից ես ստանձնում եմ իմ արքայական իրաւունքները և պարտակա-

հուլիսները: Ասածու կամքով և ժողովրդի ցանկութեամբ, որոնց չնորհիւ 100 տարի առաջ ընտրուած էր իմ պապ Կարա-Գէորգը սերբիական ժողովուրդը ղեկավարելու ազատութեան սրբազան կուռմ, և ես այժմ հասայ սերբիական թագաւորութեան գահին, ուրի վրայ 16 տարի կառավարում էր իմ հայր իշխան Սկեքսանդրը իբրեւ ժողովրդի ընտրեալը: Սովոր լինելով խօսել և վարուել միշտ անկեղծօրէն ու բացարձակ և վճռած լինելով զորձ զնել ջանքերս ժողովրդի բախտաւորութեան և բարօրութեան համար, առաջին պարտականութիւնս եմ համարում այս հանգիստւոր և նշանակելի դէպքում արտայայտել եմ աւետանակեղծ համոզումը, թէ վեհապետը պէտք է լինի իր ժողովրդի ազատութեան և առաջադիմութեան կրողը: Ես ուզում եմ լինել Սերբիայի իսկական սահմանադրական թագաւորը: Ինձ համար սահմանադրական երաշխաւորումները, ժողովրդի ազատութիւնը և իրաւունքները, — այդ իւրաքանչիւր կանոնաւոր, բախտաւոր զարգացման, ինչպէս և իւրաքանչիւր ազգային առաջադիմութեան պետական կեանքի հիմունքը — կազմում են սրբութիւններ, որոնց ես միշտ կատարեալ կերպով պէտք է պաշտեմ, և ես պահանջում եմ ամեն մէկից, որ նա նոյնը անի: Սյգպիսի սկզբունքներով տոգորուած՝ ես անցեալը մոռացութեան եմ տալիս և թողնում եմ պատմութեան՝ իւրաքանչիւրին դատել նրա արժանիքների համեմատ: Հաւատարիմ մնալով սերբ ժողովրդի և նախնիքների աւանդութիւններին, ես պէտք է արտաքին քաղաքականութեան մէջ ղեկավարուեմ սերբ ժողովրդի հինաւուրց, ձգտումներով և միաժամանակ պահպանեմ բարեկամական յարաբերութիւններ, որ պահանջում է եւրոպական միութիւնը, մանաւանդ հարկան ազգերի հետ: Իմ քաջասիրտ զօրքը, որին ես յայտնում եմ արքայական երախտագիտութիւնը առաջնայ վաստակների և հայրենիքի զոհաբերութիւնների համար, ես կը բարձրացնեմ սերբ ժողովրդի պատուարի աստիճանը: Այդ մտքերով և զգացումներով հանդերձ ես միանգամայն գիտակցում եմ իմ միապետական պարտականութիւնների ծանրութիւնն ու ահաբեկութիւնը: Սակայն ես հաւատացած եմ ժողովրդի կողմից անկեղծ աջակցութեան և յոյս ունեմ, որ Աստծու և իմ ժողովրդի օգնութեամբ կը տանեմ Սերբիան դէպի բարօրութիւն, առաջադիմութիւն և բախտաւոր յաջողութիւն»:

Ինչպէս տեսնում էք, ազատ Շվեյցարիայի միջնոլորտը վատ չէ ազդել Կարագէորգիւելիչի աշխարհահայեցողութեան վրայ...

Թիւրքաց Հայաստանի դրուժիւնը օրէցօր վատթարանում է. ինչպէս յայտնում են արտասահմանեան թերթերը, ջարդեր են պատրաստում Սասունում և այլ տեղերում: Ոչ միայն վատթար բէժիմից, այլ և ընական արհաւիրքներէջ է քարուքանդ լինում թշուառ երկիրը: Սաստիկ երկրաշարժ է տեղի ունեցել Էրզրում, Վան, Բիթլիս, Դիարբէքիւր, Բայազէթ, Թուրակ-Կալէ, Մանազկերտ և 14 շրջակայ գիւղերում: Շատ տեղ գետերը փոխել են իրանց ընթացքը: Փլատակներէ տակ թաղուած գոհերի թիւը աճագին է:

Լ. Ս.